

Malowane skrzynie posażne w zbiorach Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”

Damian Adamczak

Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”

Przedstawiony w niniejszym tekście temat został ujęty w formie katalogu, w którym pogrupowano malowane skrzynie zgodnie z tematyką VIII sesji konserwatorskiej „Malowana skrzynia – Konserwacja mebli ludowych”, zorganizowanej 19 listopada 2021 roku w Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”.

Skrzynie malowane (posażne, posagowe, wianne) były użytkowane głównie w domach mieszczańskich do połowy XVIII wieku, z czasem pojawiały się również na wsi, gdzie w XIX wieku stały się popularnym meblem. Jednak pod koniec stulecia zaczęły stopniowo znikać z domów na wsiach śląskich¹. Jedynie na terenie Beskidu Śląskiego tradycja ich użytkowania zachowała się nieco dłużej, bo do lat 30. XX wieku². W dialektach używanych na terenie Beskidów i Tatr takie skrzynie zwano *trówlami* lub *tróchlami*³. W okolicach Raciborza i na obszarze przemysłowego Górnego

1 J. Ćwikła, *Konserwacja ludowych skrzyń politurowanych ze zbiorów Muzeum w Raciborzu w latach 1997–2015*, „Rocznik Muzeum »Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie«”, 2016, nr 4, s. 212.

2 L. Dubiel, *Ludowe skrzynie malowane na Górnym Śląsku*, Wrocław 1963 [Prace i Materiały Etnograficzne, t. 13], s. 186.

3 Ludowa nazwa *trówla*, *truhla* (*tróhla*), *trógla* pochodzi z niemieckiego *truhe*, czyli skrzynia: *Tróhla*, *tróchla*, *trówla*, [w:] *Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Teschener Dialekt des Polnischen*, [@:] <https://web.archive.org/web/20070928145739/https://www.bkge.de/wbteschenerdialekt.php?artikel=774>, dostęp: 4.11.2022.

Śląska stosowano określenie *malówki*. Pierwotnie ich wyrobem trudnili się głównie stolarze miejscy, w 2. połowie XIX wieku zaczęto je wytwarzać również na wsiach. Badania terenowe potwierdzają, że zamawiano je najczęściej u miejscowego lub pochodzącego z sąsiedniej wsi stolarza, rzadziej zaś kupowano od nieznanego twórcy, sprzedającego skrzynie na jarmarku⁴. Meble tego typu wykonywano z szerokich desek świerkowych. Ścianki w narożach łączono *na jaskółczy ogon* (na tzw. *cynki*). Wnętrza, spodu oraz tyłu nie malowano. W górnej części, zazwyczaj po lewej stronie, montowano małą skrytkę, zwaną powszechnie przyskrzynkiem lub półskrzynkiem. Ten niewielki pojemnik nakryty był ruchomym wiekiem, niezamykanym na klucz. Wieko skrzyni łączono stalowymi zawiasami mocowanymi do tylnej ściany. Zamek, z reguły sprężynowy, umieszczano u góry, w wewnętrznej ścianie licowej. Ryglowanie opierało się na prostej zasadzie łączenia profilowanego haka umieszczonego pod wiekiem z wspomnianym zamkiem. Wokół otworu kluczowego przybijano dekoracyjne blaszki osłaniające wejście klucza (kluczynki, szyldziki). Niektóre skrzynie miały stalowe uchwyty kowalskiej roboty, przytwierdzane do bocznych ścianek (antaby).

Meble te były z reguły bogato zdobione. Dekorowanie rozpoczynano od zamalowania tła na odpowiedni kolor. Na Śląsku Cieszyńskim bywało ono ciemnoniebieskie, zielone lub brązowe⁵.

W Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie” zgromadzone ponad 30 polichromowanych skrzyń posażnych z terenu Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego⁶. Kolekcjonowanie tego typu zabytków rozpoczęło w 1969 roku od pozyskania *malówki* ze wsi Krzyżanowice leżącej nad Odrą w powiecie raciborskim. Skrzynia o numerze inwentarzowym GPE-50 powstała prawdopodobnie w 1871 roku, na co wskazuje data umieszczona na ścianie frontowej. Jej wymiary wynoszą: wysokość 62 cm, szerokość 103 cm i głębokość 60 cm. Jest bogato zdobiona, na ciemnoniebieskim tle ściany licowej umiejscowiono dwa pola zdobnicze o kwadratowym kształcie. Nad nimi wymalowano plecionkę o okrągłych ogniwach. Wewnątrz pól znajdują się bukiety żółtych i czerwonych kwiatów z zielonymi listkami wychodzącymi ze stylizowanego dzbanka. Boki oraz dolne partie skrzyni zdobi bordiura z florystycznymi motywami. Wewnątrz mebla znajduje się niewielki półskrzynec (skrytka).

4 L. Dubiel, *Ludowe skrzynie malowane...*, s. 190.

5 K. Piegza, *Cieszyńskie skrzynie malowane*, Czeski Cieszyn 1983, s. 27.

6 B. Klajmon, *Konserwacja malowanej szafy ze zbiorów Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”*, „Rocznik Muzeum »Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie«” 2016, nr 2, s. 161.

Ryc. 1. Skrzynia posażna GPE-50

Fot. D. Adamczak, 2021 rok

Najstarszym tego typu zabytkiem w muzealnej kolekcji jest skrzynia pochodząca z Koniakowa, datowana na 1794 rok (nr inw. GPE-1410, wymiary: wysokość 66 cm, szerokość 115 cm i głębokość 60 cm). Zakupiono ją w 1977 roku. W tym czasie *trówała* znajdowała się w nie najlepszym stanie, co uwidaczniało się w licznych przetarciach malatury. Dopiero w 2004 roku udało się przeprowadzić pełną konserwację obiektu. Zewnętrzne ściany i wieko są pomalowane w tonacji głębokiej butelkowej zieleni. Na ścianie frontowej znajdują się dwa kwadratowe pola zdobnicze ujęte w drewniane ramki. Wewnątrz nich wymalowano kwiaty wychylające się z wazonu. Pośrodku lica zamocowana jest blaszana kluczyńska, a powyżej niej wyrysowana data 1794. Twórca malatury dodał jeszcze stylizowaną szarfę o esowatym kształcie. Boki skrzyni zdobią romboidalne ramki, pośrodku których zamontowano uchwyty. Płaskie wieko mocowane jest na wpuszczone w nie zawiasy, natomiast brzegi z trzech stron ujmują profilowana listwa. Wewnątrz skrzyni zachował się niewielki półskrzyniek, brakuje natomiast zamka. U dołu mebla zamocowano bogato zdobiony podnózek.

Muzealna kolekcja obejmuje przede wszystkim skrzynie pochodzące ze Śląska Cieszyńskiego. Zdecydowaną większość z nich pozyskano z terenu Beskidu Śląskiego, z takich miejscowości jak Brenna, Istebna, Koniaków czy Jaworzynka. Kolejny liczny zbiór stanowią skrzynie pochodzące z okolic Cieszyna, to jest z Goleszowa i Ustronia.

Skrzynie mazerowane ze Śląska Cieszyńskiego

Przedstawienie zbioru mazerowanych mebli otwiera *trówa* z Brennej-Leśnicy. Skrzynia ta, o numerze inwentarzowym GPE-57, została zakupiona w 1973 roku. W dokumentacji muzealnej widnieje również informacja, że mebel miałby pochodzić ze Szczyrku⁷. Jego wymiary wynoszą: 66 cm wysokości, 100 cm szerokości i 59 cm głębokości. Utrzymany jest w ciemnougrowym kolorze. Monochromatyczny wzór na ścianie frontowej imituje intarsję, został wykonany technikami stosowanymi w mazerowaniu. Ciemniejszym kolorem zarysowano motywy zbliżone do palmety. Skrzynia ma dwie antaby wykonane z wygiętego pręta stalowego (prawdopodobnie roboty fabrycznej). Pośrodku lica namalowana jest data 1909. Ścianki w narożach są tradycyjnie łączone *na cynki*. Wieko jest płaskie, ujęte z trzech stron profilowaną listwą, przymocowane do tylnej ściany wpuszczanymi zawiasami. Podnózek jest dwudzielny. Wewnątrz skrzyni zwyczajowo ułożono niewielki półskrzynec. Niestety nie zachował się zamek. Do lat 40. XX wieku skrzynia służyła do przechowywania strojów, później już tylko zboża. Obiekt został poddany konserwacji w 1974 roku i w 2019 roku.

Ryc. 2. Skrzynia posażna GPE-57

Fot. D. Adamczak, 2021 rok

7 Dokumentacje konserwatorskie ruchomych zabytków etnograficznych Muzeum Wsi Górnośląskiej w Chorzowie, Chorzów 1974 r.

Kolejne *tróły* mają oprócz mazerunku malowane pola zdobnicze. Skrzynia o numerze inwentarzowym GPE-92 i wymiarach: wysokość 66 cm, szerokość 99 cm i głębokość 63 cm, została zakupiona w Istebnej w 1974 roku. Na ścianie licowej umieszczono dwa pola zdobnicze, malowane na zielono, wypełnione stylizowanym wazonem z białymi kwiatami uzupełnionymi czerwonymi akcentami. Pośrodku lica znajduje się ślad po nieistniejącej kluczyńce, poniżej data 1890. Wieko jest również mazerowane, płaskie, ujęte z trzech stron profilowaną listwą. Mebel wyposażono w dwudzielny podnózek. Wewnątrz skrzyni tradycyjnie ulokowano niewielki półskrzyniek. Niestety i tym razem brakuje zamka. Ostanía konserwacja zabytku miała miejsce w 2019 roku.

Skrzynia o numerze inwentarzowym GPE-101, o wymiarach: wysokość 66 cm, szerokość 120 cm i głębokość 59 cm, została zakupiona do zbiorów muzealnych w 1974 roku w Goleszowie koło Cieszyna. Malowane na brązowo tło jest mazerowane. Na ścianie licowej umieszczono dwa zielone pola zdobnicze o prostokątnym kształcie. Wewnątrz pól malowane są gałązki owoców gruszy i jabłoni. Między polami zdobniczymi umieszczono datę 1841. Skrzynia zamykana jest wiekiem mocowanym na prostych kowalskich zawiasach pasowych. W chwili nabycia obiekt był pozbawiony podnóżków. W wyniku konserwacji z 2019 roku ta wspaniałej urody skrzynia je odzyskała.

Skrzynię o numerze inwentarzowym GPE-1256, o wymiarach: wysokość 66 cm, szerokość 110 cm i głębokość 62 cm, zakupiono do zbiorów muzealnych w 1977 roku w Koniakowie. W chwili pozyskania określono jej stan jako dobry. Obecnie, po ponad 40 latach, mebel wymaga konserwacji. Malowana jest na ciemnobrązowy kolor z jaśniejszym mazerunkiem, a na ścianie frontowej ulokowane są dwa pola zdobnicze wypełnione zielonym tłem, zdobione malowanymi kwiatami, oraz data 1839. W górnej części lica znajduje się romboidalna kluczyńka. Płaskie wieko ramuje czołowa listwa (brak bocznych). Wewnątrz znajdują się niewielki półskrzyniek oraz zamek roboty kowalskiej. U dołu zachowany jest dwudzielny podnózek.

Skrzynia o numerze inwentarzowym GPE-1309, o wymiarach: wysokość 72 cm, szerokość 117 cm i głębokość 64 cm, została kupiona do zbiorów muzealnych w 1977 roku w Koniakowie. Malowane na brązowo tło jest mazerowane. W ścianie licowej namalowane są dwa kwadratowe pola zdobnicze wypełnione zielonym kolorem. Wyobrażono w nich bukiety stylizowanych kwiatów w wazonach, częściowo ujętych perspektywnie. Między polami zdobniczymi umieszczono datę 1881. Wieko obiektu jest płaskie, mocowane na pasowych zawiasach, natomiast brzegi z trzech

stron ujmują profilowana listwa. U dołu skrzyni znajduje się dwudzielny podnóżek, natomiast w jej wnętrzu umieszczono półskrzynkę. Meblowi brakuje zamka. Ostatnia udokumentowana konserwacja skrzyni miała miejsce w 2019 roku.

Ryc. 3. Zbliżenie na pole zdobnicze skrzyni GPE-1309

Fot. D. Adamczak, 2021 rok

Skrzynia o numerze inwentarzowym GPE-1474, o wymiarach: wysokość 57 cm, szerokość 97 cm i głębokość 56 cm, została zakupiona do zbiorów muzealnych w 1977 roku w Jaworzynie. Obiekt nosi słabo widoczne ślady mazerunku. Na ścianie licowej ulokowane są dwa kwadratowe wypełnione na zielono pola zdobnicze. Wewnątrz nich znajdują się malowane kwiaty umieszczone w stylizowanym flakonie. Między polami zdobniczymi umieszczono datę 1886, a powyżej niej ozdobną kluczynek. Płaskie wieko zamocowano na wpuszczanych w nie zawiasach, natomiast brzegi z trzech stron ujmują profilowana listwa. Jego lico zdobi malowane prostokątne pole w kolorze butelkowej zieleni z motywami kwiatowych gałązek na obrzeżach. Ten sam motyw znajduje się w narożnikach wieka. Wewnątrz obiektu zachowały się półskrzynkę oraz zamek z kluczem. U dołu skrzyni zamontowano dwudzielny podnóżek. Skrzynia została w ostatnim czasie poddana konserwacji, podczas której między innymi zrekonstruowano dno.

Pozostałe skrzynie z Beskidu Śląskiego

Skrzynię o numerze inwentarzowym GPE-58, o wymiarach: wysokość 62 cm, szerokość 110 cm i głębokość 46 cm, zakupiono do zbiorów w 1973 roku w Brennej-Leśnicy. Jest meblem jednokomorowym z półskrzynkiem. Do lat 20. XX wieku przechowywano w niej odzież, natomiast w chwili zakupu służyła do składowania zboża. Po przejęciu przez Muzeum przeprowadzono konserwację polegającą na utrwaleniu warstwy malarskiej, oczyszczeniu pociemniałego tła, uzupełnieniu osypanych elementów. Podnózek wykonano prawdopodobnie w późniejszym okresie, na co wskazuje pomalowanie jego powierzchni na kolor zielony, pasujący do pociemniałego tła skrzyni. Oryginalna malatura zachowała się jedynie fragmentarycznie, głównie na ścianach czołowej i bocznej. Ścianę frontową zdobią pole z motywami kwiatów, kluczyńka i wymalowana data 1830. Polichromia na wieku nie zachowała się. W 2021 roku przeprowadzono gruntowną konserwację skrzyni, podczas której odświeżono malaturę, zamontowano brakujący zamek i odtworzono właściwy podnózek.

Skrzynię o numerze inwentarzowym GPE-79, o wymiarach: wysokość 74 cm, szerokość 121 cm, głębokość 72 cm, zakupiono w 1974 roku w Istebnej. Na podstawie przekazu informatora ustalono, że powstała pod koniec XIX wieku. Przód, boki i wieko mebla zostały pomalowane na zielono. Na ścianie licowej ulokowano dwa pola zdobnicze, wyraźnie zaznaczając je za pomocą drewnianej ramki. Wewnątrz nich znajdują się stylizowane wazony z kwiatami. Między polami oraz na bokach nałożono profilowane, płaskie listwy z malowanymi motywami kwiatowymi. Każdy bok ozdobiono wieńcem kwiatowym oraz przedstawieniami kwiatów w narożnikach. Płaskie wieko ujmuje z trzech stron profilowana listwa – widoczne są na nim silne przetarcia, spoza których ledwo co wyłaniają się motywy kwiatowe i zarysowany okrąg z czerwonych kropek. Podnózek skrzyni jest dwudzielny, zdobiony malowanymi kwiatami. Wewnątrz mebla znajduje się półskrzynka, a na odwrocie ściany licowej zamek kryty blaszaną obudową.

Skrzynia o numerze inwentarzowym GPE-855, o wymiarach: wysokość 51 cm, szerokość 100 cm i głębokość 57 cm, służyła do przechowywania odzieży do lat 30. XX wieku, później została umieszczona na strychu i składowano w niej zboże. W chwili pozyskania była pozbawiona podnóżka. Została zakupiona do zbiorów muzealnych w 1976 roku w Koniakowie. Na ceglasytym tle na froncie namalowano zieloną farbą (z dodatkami żółtymi i czerwonymi) dwa bukiety kwiatów umieszczone w stylizowanych dzbankach (tulipany, dzwonki i bratki). Na środku wid-

nieje data roczna 1885. Podobnie zdobione są dwa boki oraz góra. Płaskie wieko z trzech stron ujęte jest profilowaną listwą. Zawiasy wpuszczone są do środka. Wewnątrz skrzyni znajduje się oryginalny zamek, który na odwrociu ściany licowej obudowany jest blachą. U dołu obiektu znajduje się niewielki profilowany podnóżek. Skrzynia w ostatnich latach poddana została konserwacji.

Ryc. 4. Skrzynia posażna GPE-855

Fot. D. Adamczak, 2021 rok

Skrzynia o numerze inwentarzowym GPE-1310, o wymiarach: wysokość 42 cm, szerokość 80 cm i głębokość 46 cm, została zakupiona do zbiorów muzealnych w 1977 roku w Istebnej. Ten stosunkowo niewielki mebel pomalowany jest na zielono, na ścianie licowej znajdują się dwa pola zdobnicze obwiedzione czerwoną obwódką. Wewnątrz pól namalowano (dość nieporadnie) kwiaty umieszczone w stylizowanym wazonie. Pośrodku lica znajduje się data 1899, a powyżej niej metalowa kluczyńska. Płaskie wieko mocowane jest na pasowych zawiasach, natomiast jego brzegi z trzech stron ujmuje profilowana listwa. Mebel od dołu zamyka dwudzielny podnóżek. Wewnątrz znajduje się półskrzynec, brak natomiast zamka.

Skrzynia o numerze inwentarzowym GPE-1399 i wymiarach: wysokość 69 cm, szerokość 120 cm, głębokość 67 cm, została zakupiona w 1977 roku w Koniakowie. Kolorystyka mebla jest ciemnogrnatowa. Na licu umiejscowione są dwa kwadratowe pola zdobnicze ujęte w drewniane, nakła-

dane ramki. Wewnątrz każdego z nich na żółtym tle namalowany jest stylizowany wazon z realistycznie odwzorowanymi kwiatami. Lico zdobią malowane czerwone kwiaty z zielonymi listkami. Pośrodku znajdują się kluczynka oraz napis *ROKU 1892*. Na bokach ulokowane są pojedyncze pola zdobnicze wypełnione kwiatami oraz ptaszkami o czerwonych brzuskach. Płaskie wieko mocowane na wpuszczanych zawiasach ujmujące z trzech stron profilowana listwa. Podnózek jest dwudzielny. Podobnie jak w poprzednich obiektach zachowany jest półskrzynek, ale brakuje zamka. Kompozycja malarska wykazuje pewne podobieństwo do zbiorów z Muzeum „Na Grapie” w Jaworzynie.

Ryc. 5. Skrzynia posażna GPE-1399

Fot. D. Adamczak, 2021 rok

Skrzynię o numerze inwentarzowym GPE-1423 i wymiarach: wysokość 70 cm, szerokość 125 cm i głębokość 67 cm, pozyskano w 1977 roku w Koniakowie. Kolorystyka obiektu utrzymana jest w głębokiej zieleni. Na licu namalowane są trzy dzbanki z kwiatami otoczone z góry i po bokach szlaczkiem. Pośrodku ścianki frontowej umieszczono kluczynkę oraz napis *ROKU 1875*. Wieko skrzyni obramowane profilowaną listwą mocującą zawiasy pasowe. Od dołu domyka ją podnózek. Wewnątrz zachowane są półskrzynek oraz zamek z kluczem.

Przykłady skrzyń z okolic Cieszyna

Skrzynia nosząca numer inwentarzowy GPE-95 ma wymiary: wysokość 66 cm, szerokość 120 cm i głębokość 59 cm. Pozyskano ją w 1974 roku w Ustroniu-Dobce. Pomalowana jest na zielono. Lico mebla podzielono na dwa pola zdobnicze, które obwiedziono kremową i czerwoną linią oraz wypełniono stylizowanymi wazonami z kwiatami. Pośrodku, między nimi, ulokowano kolejny stylizowany wazon z kwiatami oraz kluczynek w kształcie liścia. Powyżej pól znajduje się napis *Andrys Bujok roku 1887*. Na bocznych ścianach umieszczono pola zdobione czerwonym wazonem z kwiatami w kształcie serca. Mebel zamyka płaskie wieko ujęte z trzech stron profilowaną listwą. U dołu znajduje się dwudzielny podnóżek. Wewnątrz skrzyni ulokowano niewielki półskrzzynek oraz zamontowany na odwrocie lica zamek sprężynowy wraz z kluczem. Ekspонат jest po konserwacji.

Ryc. 6. Skrzynia posażna GPE-95

Fot. D. Adamczak, 2021 rok

Skrzynia o numerze inwentarzowym GPE-99 i wymiarach: wysokość 47 cm, szerokość 120 cm, głębokość 59 cm, została zakupiona do zbiorów muzealnych w 1974 roku w Golezowie koło Cieszyna. Tło mebla jest niebieskie, „modre”. Na ścianie frontowej namalowano wazon z kolorowymi kwiatami i napis *roku 1868*. Płaskie wieko ujęte w profilowane listwy jest przymocowane do tylnej ściany pasowymi zawiasami. Podnóżek jest nie-

wielki. Wewnątrz skrzyni widoczne są ślady po półskrzynku. Zachował się natomiast prostokątny, sprężynowy zamek. Od zewnątrz, w miejscu, gdzie wkłada się klucz, znajduje się metalowa wykładka w kształcie liścia. Skrzynia spełniała pierwotną funkcję do lat 30. XX wieku. Później służyła już tylko do przechowywania zboża.

Skrzynia o numerze inwentarzowym GPE-2184 i wymiarach: wysokość 60 cm, szerokość 115 cm, głębokość 60 cm, pochodząca z Goleszowa, w chwili pozyskania, w 1980 roku, była bez wieka oraz podstawy. Malowana jest na niebiesko. Na ścianie frontowej ulokowano dwa pola zdobnicze wypełnione wazonami z kwiatami. Pośrodku, między nimi, namalowana data 1868 oraz niewielka kluczynka. Skrzynia wspiera się na ozdobnie wyciętym podnóżku, a nakrywa ją wieko ujęte w profilowane ramki (listwy). Wewnątrz zachowane są półskrzyniek oraz zamek z kluczem. Obiekt jest obecnie po konserwacji.

Ryc. 7. Skrzynia posażna GPE-2184

Fot. D. Adamczak, 2021 rok

Jedynym przykładem skrzyni z okolic Czechowic-Dziedzic jest eksponat pochodzący z Zabrzega (nr inw. GPE-208, wymiary: wysokość 60 cm, szerokość 125 cm i głębokość 70 cm). Mebel zakupiono w 1975 roku w Janowie (dzielnica Katowic). Tło skrzyni pomalowano na zielono. Na ścianie licowej znajduje się duże pojedyncze pole zdobnicze o prostokątnym kształcie, wypełnione żółtą farbą. Wewnątrz pola namalowano bukiety białych i czerwonych kwiatów z zielonymi listkami wychodzącymi ze stylizowanego dzbanka. Pojedyncze pola zdobnicze znajdują się jeszcze na bokach i wieku skrzyni – tam umieszczona została malowana data 1848.

U dołu i na górze ścian mebla biegną dwa pasy bordiury. Na bokach zamontowano ozdobne uchwyty. Brakuje podnóżka. W trakcie prac konserwatorskich zrealizowanych już w Muzeum przeprowadzono punktowanie i uzupełnienie malatury. Wykonano nową listwę wieka, przeprowadzono dezynfekcję i dezynsekcję ówczesznie stosowanym środkiem – antoxem. Po kilkunastu latach mebel znów wymaga konserwacji. Malatura jest częściowo przetarta, w dolnych partiach zauważalne są duże braki, rekonstrukcji wymaga podnózek. W 2021 roku zamek skrzyni został awaryjnie otwarty i poddany pracom konserwatorskim, po czym ponownie zamontowano go w obiekcie⁸.

Skrzynia z części przemysłowej Górnego Śląska

Malówka nosząca numer inwentarzowy GPE-1112 (wymiary: wysokość 60 cm, szerokość 114 cm i głębokość 61 cm) zakupiona została w 1977 roku w Chorzowie. Mebel schówkowy powstał prawdopodobnie pod koniec XIX wieku. Trzy ściany zewnętrzne pomalowano na ciemnoniebiesko. W tle ściany licowej umiejscowiono dwa wypełnione na czerwono pola zdobnicze o kwadratowym kształcie. Wewnątrz nich namalowano bukiety żółtych i białych kwiatów z zielonymi listkami wychodzącymi ze stylizowanego dzbanka. Dolną partię skrzyni zdobi bordiura z motywami kwiatowymi. Trzy podobnie malowane pola zdobnicze znajdują się również na wieku. Na ścianie licowej, po bokach, zamontowano dodatkowo dwa toczony i przecięte w połowie profile. Na bokach skrzyni zamocowano proste uchwyty. Wewnątrz znajdują się półskrzynek i zamek roboty kowalskiej – obecnie zablokowany klinem ze względu na brak klucza. U dołu mebel zamyka niewielki profilowany podnózek.

Skrzynie z Zagłębia Dąbrowskiego

Spoza Górnego Śląska sprowadzono do Muzeum trzy skrzynie. Dwie z nich pochodzą z Cynkowa (gm. Koziegłowy), a jedna z Łaz (obecnie dzielnica Dąbrowy Górniczej). Skrzynia o numerze inwentarzowym GPE-151 (wymiary: wysokość 70 cm, szerokość 103 cm i głębokość 54 cm) została pozyskana w 1975 roku w Cynkowie. Powstała prawdopodobnie pod koniec XIX wieku. Ściany zewnętrzne i wieko są malowane na granatowo. Front zdobią dwa pola wypełnione kwiatami umieszczonymi we flakonach. Motywy dekoracyjne utrzymano w pięciu kolorach (niebieski,

8 Otwarcia skrzyni dokonał konserwator od metalu Piotr Sworzeń, na co dzień pracujący w Muzeum Śląskim w Katowicach.

czerwony, żółty, biały i zielony). U dołu mebla znajduje się dwudzielny podnózek. W 2003 roku przeprowadzono niezbyt udaną renowację – w tym czasie zrekonstruowano lub dodano koła. Gruntowną konserwację skrzyni przeprowadzono w 2021 roku.

Kolejna skrzynia z Cynkowa o numerze inwentarzowym GPE-153 i wymiarach: wysokość 74 cm, szerokość 99 cm i głębokość 53 cm, została zakupiona w tym samym roku co poprzednia. Niezwykle podobieństwo do niej nasuwa przypuszczenie, że wykonał je ten sam rzemieślnik. Widoczna jest jednak różnica dotycząca zdobienia. Na obu skrzyniach odmiennie potraktowano wazon i kwiaty. Z tego powodu postawiona teza nie jest oczywista. Gruntowną konserwację skrzyni wykonano w 2021 roku.

Skrzynia nosząca numer inwentarzowy GPE-2061 (2. poł. XIX w., wymiary: wysokość 62 cm, szerokość 88 cm i głębokość 51 cm) została zakupiona do zbiorów muzealnych w Łazach od rodziny Bagińskich (od których zostały zakupione również budynki z Łaz znajdujące się na ekspozycji muzealnej: chałupa, stodoła, kuźnia oraz studnia i inne sprzęty). Kolorystyka skrzyni jest ceglasta. Ten niewielki jednobarwny mebel ma wieko zamykane zawiasami pasowymi, kluczynek w kształcie serca oraz profilowany podnózek. Wewnątrz znajdują się niewielki półskrzynec oraz zamek. Konserwację eksponatu przeprowadzono w 2009 roku, w tym czasie między innymi dorobiono kółka.

Ryc. 8. Skrzynia posażna GPE-2061

Fot. D. Adamczak, 2021 rok

Skrzynie o nieustalonym pochodzeniu

W Muzeum znajdują się jeszcze dwie skrzynie. Jedna z nich, należąca do inwentarza pomocniczego, jest malowana na niebiesko, zdobiona motywami geometrycznymi. Mebel ma zamek wraz z kluczem. Wieko jest zdekompletowane. U dołu obiektu znajduje się wycięcie na szufladę, co może świadczyć, że jest to tak zwana pseudokomoda.

Kolejna skrzynia, będąca depozytem prywatnej osoby, jest malowana w kolorze butelkowej zieleni⁹. Nie jest w dobrym stanie. Malunek lica jest jeszcze dobrze widoczny. Zdobią je malowane kwiaty. Pośrodku zachowana jest kluczynka. Wieko jest wtórnie wzmocnione arkuszem blachy. Wnętrze mebla (prawdopodobnie wtórnie) pomalowane zostało na żółto. Wewnątrz skrzyni zachowane są półskrzynek oraz zamek.

Ryc. 9. Skrzynia posażnia (depozyt nr 3)

Fot. D. Adamczak, 2021 rok

Zakończenie

Malowane skrzynie posażnie zajmują poczesne miejsce w zbiorach muzealnych. Ich wartość podnoszą niewątpliwie przeprowadzone konserwacje. Meble schówkowe, jakimi były wspomniane skrzynie, stanowiły w nie tak odległych czasach istotne dla kobiet skarbce. Z czasem stawały się niemodne, niepotrzebne, a nawet zbędne. Nie tak do końca... niektóre

9 Depozyt byłego dyrektora MGPE Bogdana Kuboszka.

ze skrzyń, zanim trafiły do muzeum, przeleżały na strychach, a nawet mogły służyć do wysiadywania jajek w kurniku.

Summary

Painted Dowry Chests in the Collection of the Museum “Upper Silesian Ethnographic Park in Chorzów”

The Museum “Upper Silesian Ethnographic Park in Chorzów” museum has 32 painted dowry chests. The study concerns selected chests discussed on the basis of the region they come from. Most of the antique chests have undergone thorough conservation. The paintings of the chests are typical for particular regions. The oldest chest originates from 1791. The youngest dates back to 1909. In one of the discussed examples, the chest is signed with the name of *Andrys Bujok*.

Keywords: Upper Silesia, industrial part of Upper Silesia, Silesian Beskids, Cieszyn Silesia, Dąbrowa Basin, painted chest